with heavy physical loads were recorded in the skeletons as well as various bone fractures and lesions, which had probably been incurred during fighting. Uniform elements, gear, weaponry, personal military items, medals, and eight identification tags were found during the investigation (Figs. 4–8). The soldiers' remains will be reburied in Aukštieji Šančiai Military Cemetery in Kaunas.

Gintautas Vėlius

Dainavos apygardos Kazimieraičio rinktinės Vytauto tėvūnijos štabo bunkeris

Dainavos apygardos Kazimieraičio rinktinės Vytauto tėvūnijos štabo bunkeris (UK 29602) (Varėnos r., Vydenių sen., Palkabalio kaimas) buvo įrengtas Palkabalio miške, 2,9 km į ŠV nuo Palkabalio kaimo, 6,6 km į P nuo Varėnos miesto. Šiame bunkeryje 1949 m. sausio 26 d. kautynėse su MGB Varėnos apskrities skyriaus operatyvine grupe žuvo Dainavos apygardos Kazimieraičio rinktinės Vytauto tėvūnijos štabo partizanai: Adolfas Baublys–*Merkys*, Marija Budėnaitė–*Birutė*, Petras Jezukevičius–*Profesorius*, Adelė Čenytė–*Kairevičienė*, Jonas Kairevičius–*Liepa*, Pranas Kibirkštis–*Lizdeika*, Zigmas Mačionis–*Sukilėlis*, Mykolas Navickas–*Naujalis*, Vladas Novikevičius–*Audra* ir Marija Vaisietaitė.

Dar 1944 m. rudenį Perlojos miestelio ir gretimų kaimų vyrai ėmė ginkluotis ir telktis į būrį, kuriam vadovavo buvęs policijos nuovados viršininkas Adolfas Baublys–*Merkys*. Jo slapyvardžiu buvo pavadintas Perlojos partizanų būrys. 1945 m. vasarą Merkio būrys įsijungė į pulkininko leitenanto Juozo Vitkaus Kazimieraičio įkurtą Dzūkų grupę, o nuo 1946 m. gegužės mėnesio – į sudarytą Dainavos partizanų apygardą, apjungusią visoje Dzūkijoje veikiančius partizanų dalinius. 1947–1948 m. galutinai susiformavo apygardos karinė teritorinė struktūra. Apygardą sudarė rinktinės, rinktines – grupės (1949 m. pavadintos tėvūnijomis), grupes – būriai, būrius – skyriai. Merkio rinktinėje (1947 m. pavadinta Kazimieraičio vardu) Didžiojo Lietuvos kunigaikščio (DLK) Vytauto grupėje (1949 m. pavadinta tėvūnija) veikusiame Merkio būryje buvo apie 30 partizanų. 1948 m. pavasarį Merkio būrio partizanai įsirengė erdvų žeminės tipo bunkerį, kuriame galėjo gyventi iki keliolikos kovotojų. Vieta buvo parinkta apgalvotai, kad partizanai turėtų galimybę gintis ir pasitraukti iš apsupties. Šiame bunkeryje įsikūrė DLK Vytauto tėvūnijos vadavietė. Vėliau Varėnos čekistai raporte MGB vadovybei stebėjosi, kaip kelių šimtų kareivių grandinė, 1948 m. gruodį šukavusi šį mišką, galėjo nepastebėti tokio bunkerio (*LYA*, f. K–1, a. 3, b. 1844, l. 13–14).

MGB užverbuotas šio bunkerio globėjas, ryšininkas agentas Kirvis 1949 m. sausio 24 d. sutiko parodyti partizanų slėptuvę, kurioje buvo ir jo brolis. MGB ataskaitiniuose dokumentuose informacijos apie bunkerio puolimą yra nedaug, pateikiame tiesioginį vertimą: „Bunkerį turėjo parodyti „Kirvis". Operaciją nuspręsta vykdyti 6 valandą ryto 26 sausio, nes tokiu metu bunkerio niekas nesaugojo, kas leido prieiti prie jo nepastebėtiems ir blokuoti. Sausio 26, apie 7 ryto agentas Kirvis mums parodė bunkerį, po ko jis buvo blokuotas, o šiek tiek vėliau jame buvę banditai buvo sušaudyti išbėgantys iš bunkerio. Operacijos metu nužudyti 9 banditai, vienas paimtas gyvas. Tarp nužudytų ir paimtų gyvais atpažinti (...) paimta: 3 šautuvai, 4 automatai, 6 pistoletai, 86 šoviniai, rašymo mašinėlė, daug korespondencijos." (*LYA*, f. K–1, a. 3, b. 1845, l. 16–17).

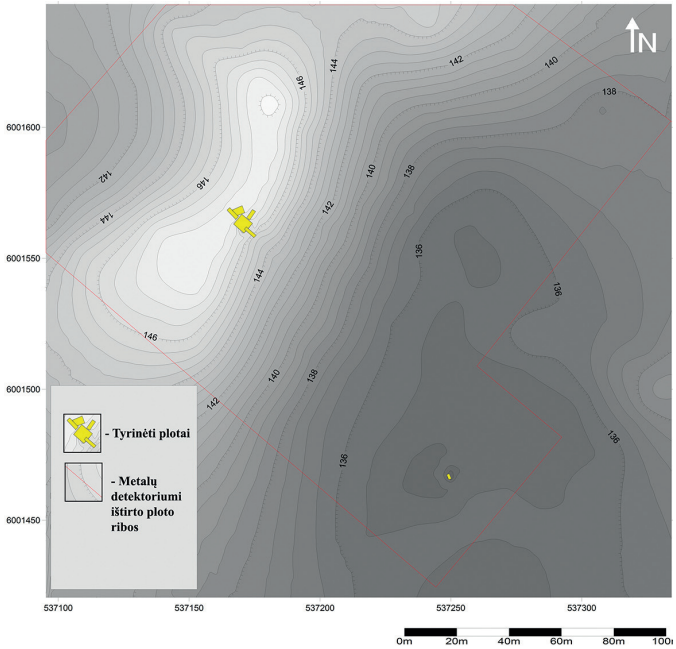

1 pav. Tyrimų situacijos planas. G. Vėliaus brėž.

Fig. 1. Situation plan of the investigation.

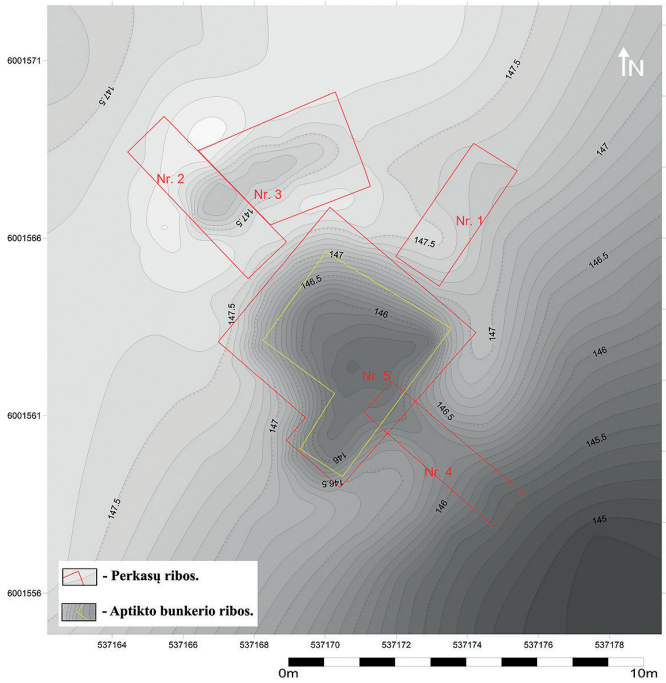

2 pav. Tyrinėtų perkasų 1–5 situacijos planas. G. Vėliaus brėž.

Fig. 2. Situation plan of trenches 1–5 after excavation.

Netrukus nuo sunkių sužeidimų mirė ir dešimtas kovotojas – Adolfas Baublys–*Merkys*. Partizanų kūnai buvo atvežti ir numesti MGB Varėnos apskrities skyriaus būstinės kieme, vėliau naktį slapta stribų užkasti. Tik 1996 m. prabilo liudininkas, kuris atsitiktinai matė, kaip už 2 km nuo Varėnos, šalia geležinkelio buvusiame ūkinio pastato rūsyje buvo užkasami kūnai. Iškasti palaikai 1996 m. rugpjūčio 10 d. iškilmingai perlaidoti Perlojos bažnyčios šventoriuje. Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjungos Varėnos skyriaus iniciatyva 1999 m. šalia bunkerio buvo pastatytas paminklas žuvusiems partizanams pagerbti.

Siekiant ištirti ir užfiksuoti likusias nesuardytas ir nesunykusias bunkerio konstrukcijas, surinkti bunkerio naudojimo laikų įvykius ir partizanų žūtį menančius radinius bei pabandyti detalizuoti čia vykusius tragišku įvykius, LGGRTC inicijavo bei užsakė detaliuosius archeologinius tyrimus.

Bunkerio vietoje buvo išlikusi iki 2 m gylio, 5x5 m dydžio apskrita duobė, teritorija apaugusi retu pušų bei eglių mišku. Prieš pradedant tyrimus buvo padaryta bunkerio bei jo aplinkos 5,4 ha (239x226 m) dydžio toponuotrauka, apimant kalvą, kurioje įrengtas bunkeris, taip pat dalį į PR nuo bunkerio esančios žemumos (1 pav.).

Bunkerio aplinkoje 3,8 ha dydžio plote su metalo detektorių pagalba buvo surinkti visi metaliniai dirbiniai juos fiksuojant koordinačių sistemoje 1 cm tikslumu. Atliekant šiuos darbus talkino 8 asociacijos MINK nariai. Tyrimų eigoje 125 m į PR nuo bunkerio miške buvo aptikta ovali 6,5x5 m dydžio, iki 1,4 m gylio duobė. Ją supo iki 30 cm aukščio, 2 m pločio pylimas. Duobė bei jos aplinka – 0,3 ha plotas – taip pat buvo patikrinti metalų detektoriais. Iš viso tiriant metalų detektoriais už tyrinėtų perkasų ribų buvo surasti 522 radiniai, sietini su tyrinėtu bunkeriu ir jo puolimu.

Bunkeris įrengtas smėlingos daugiau kaip 10 m aukščio kalvos – kopos PR šlaito viršuje. Fiksuota netaisyklingos formos ŠV–PR kryptimi orientuota 5x4,7 m dydžio, 1,8 m gylio bunkerio pagrindinės patalpos duobė apvalainu dugnu (2 pav.). ŠV, Š ir ŠR pusėse bunkerio pagrindinės patalpos duobę supo iki 30 cm aukščio, iki 1,5 m pločio pylimas. Į ŠV nuo šio pylimo fiksuotas 6x2 m dydžio ir V gale iki 60 cm gylio griovys. Toliau į ŠV nuo šio griovio buvo dar vienas apie 4 m ilgio, iki 1,5 m pločio bei 30 cm aukščio pylimėlis. PR pusėje bunkerio pagrindinės patalpos duobę su greta esančiu šlaitu jungė apie 1,5 m pločio, 70 cm gylio griovys. Vizualiai išsiskiriantys bunkerio pagrindinės patalpos duobę supantys reljefo dariniai liudijo, kad tai galėjo būti atviro žeminės tipo gynybinis įrenginys. Tačiau bunkerį supantys smėlio pylimai galėjo susidaryti ir po vadavietės puolimo ar vėliau atkasinėjant galbūt užgriuvusią pagrindinę patalpą. Siekiant išsiaiškinti minėtų pylimų ir griovio kilmę bei funkcinę paskirtį, jų vietoje buvo tiriamos pirmosios perkasos 1–4. Vėliau ištirta perkasa 5, apimanti pagrindinės bunkerio patalpos vietoje buvusią duobę. Paskutinė perkasa 6 kasta minėtos duobės, aptiktos 125 m į PR nuo bunkerio, vietoje. Iš viso perkasomis ištirtas 62,19 m^2 plotas.

Ištyrus perkasą 1 konstatuota, kad iki 2 m pločio, 8 m ilgio ir 50 cm aukščio pylimas buvo supiltas ne po bunkerio puolimo, o jį įrenginėjant, kasant duobę pagrindinei patalpai. Taigi, minėtas pylimas buvo iš Š ir ŠR pusės bunkerį dengęs gynybinis įrenginys. Perkasos 2 vietoje buvę iki 1,5 m pločio, 30 bei 25 cm aukščio pylimai taip pat buvo supilti įrenginėjant bunkerį, kasant duobę pagrindinei patalpai bei tarp jų buvusį griovį – apkasą. Tai buvo iš Š ir ŠV pusės bunkerį dengiantys gynybiniai įrenginiai. Tarp pylimų buvusio griovio dugnas pasiektas 90 cm gylyje nuo tuometinio žemės paviršiaus

ir 1,2 m gylyje nuo virš jo supiltų pylimų viršaus. Griovio dugnas plokščias, iki 1,2 m pločio, išklotas iki 5 cm skersmens kadaginėmis (?) kartelėmis. Išliko iki 1,1 m ilgio kartelių fragmentai. Kartelės klotos išilgai griovio, po jomis dėtos iki 10 cm storio skersinės sijos. Ištyrus perkasą 2 ir nustačius, kad jos vietoje buvęs griovys yra gynybinis įrenginys – apkasas, nutarta šį griovį ištirti visą. Jo vietoje į R nuo perkasos 2 tirta perkasa 3. Konstatuota, kad perkasoje 3 tyrinėtas griovys traktuotinas kaip pagrindinę bunkerio patalpą iš ŠV pusės saugojęs gynybinis įrenginys – apkasas. Apkasas palaipsniui gilėjo V kryptimi iki 90 cm gylio. Bunkerio pagrindinės patalpos duobę PR pusėje su greta esančiu šlaitu jungusio griovio vietoje kasta perkasa 4. Nustatyta, kad šioje vietoje, 80 cm pločio bunkerį supusiame pylime buvo tarpas, kurį galime traktuoti kaip įėjimą į vadavietę. Bunkerio pagrindinės patalpos duobės vietoje kasta perkasa 5. Konstatuota, kad bunkeris buvo dviejų 4x3 (12 m^2) ir 2x1,5 m (3 m^2) dydžio patalpų – iš viso 15 m^2 ploto. Medinė konstrukcija buvo visiškai sunykusi, tačiau pavyko nustatyti, kad ją sudarė į įžemį įgilinti statramsčiai ir už jų užkištos horizontalios lentos. Lentinių grindų likučiai konstatuoti tik mažesnėje pagalbinėje bunkerio patalpoje. Perkasa 6 kasta 125 m į PR nuo bunkerio aptiktoje duobėje. Ši perkasa tirta siekiant išsiaiškinti, ar aptiktoji duobė yra susijusi su tirtuoju bunkeriu. Spėta, kad ji gali ženklinti nespėto įrengti ar atsarginio bunkerio vietą. Tačiau konstatuota, kad duobė buvo piltuvo formos, kas paprastai nėra būdinga bunkeriui įrengti kasamoms duobėms. Be to, perkasoje neaptikta jokių medinių konstrukcijų ar pavienių radinių. Taigi, kas, kokiu tikslu ir kada iškasė šią 6,5x5 m dydžio centro link gilėjančią duobę, lieka neaišku.

Bunkeris įrengtas „švariame“ miške. Šioje vietoje nėra jokių archeologinių ar istorinių laikų objektų, artimiausia kaimavietė yra už 3 km, todėl visi tyrimų metu surasti radiniai yra kontekstiniai, sietini su partizanų gyvenimo metais bunkeryje bei jo puolimu. Iš viso bunkeryje ir už jo ribų surasti 583 ypatieji radiniai. Slaptavietėje apie 10 partizanų gyveno nuo 1948 m. pavasario iki 1949 m. sausio, tačiau ypačiųjų radinių bunkerio patalpose aptikta palyginti nedaug – tik 41.

Gausiausiai surasta radinių, sietinų su 1949 m. sausio 26 d. įvykiais – bunkerio puolimu bei partizanų žūtimi. Ieškant metalų detektoriais 3,8 ha dydžio teritorijoje, surinkta kulkų, šovinių tūtelių, šovinių, sprogmenų ir kitų radinių, iliustruojančių vykusios nelygios kovos eigą. Istoriniuose dokumentuose ši eiga nedetalizuota, neaišku, ar partizanams pasiūlyta pasiduoti, ar pavyko bent vienam partizanui pasitraukti kiek toliau nuo vadavietės. Archeologiniai radiniai leidžia susidaryti detalesnį įvykių vaizdą.

Slaptavietė buvo apsupta ankstyvą sausio 26 d. rytą 7 valandą, kai dar turėjo būti tamsu. Teritorijai apšviesti priešas naudojo 26 mm kalibro signalinius šovinius, kurių kapsulių aptikta net 66. Taip pat surasti 27 signalinių šovinių dangteliai (3 pav.). Pagal šių dangtelių to meto žymėjimą nustatyta, kokio tipo signaliniais šoviniais šaudyta. Daugiausia, 18, rasta dangtelių su 3 iškiliais spurgeliais. Taip ženklinti baltos spalvos teritorijos apšvietimui skirti signaliniai šoviniai. Taip pat surasti 7 raudonos spalvos signalinių šovinių dangteliai, ženklinti 1 spurgeliu, 4 žalios spalvos, ženklinti 2 spurgeliais, ir 1 geltonos spalvos, paženklintas 2 iškiliais brūkšneliais. Pažymėtina, kad nerasta parašiutinių teritorijai ilgesnį laiką apšviesti skirtų signalinių šovinių dangtelių, kurie būdavo ženklinami Π formos simboliu. Matyt, tokių šovinių MGB Varėnos apskrities skyriaus operatyvinė grupė neturėjo. Naudoti signaliniai

šoviniai gali apšviesti teritoriją tik apie 6 sekundes iki 100 m spinduliu. Aptiktos 66 signalinių šovinių kapsulės ir tik 27 jų dangteliai, dalies dangtelių surasti nepavyko. Iš surastųjų dangtelių 55,5 % buvo apšvietimui skirtų šovinių dangteliai. Panašų procentą šio tipo šoviniai turėjo sudaryti ir tarp visų iššautų šovinių (surastos 66 kapsulės). Tokiu atveju apsupant bunkerį iš viso turėjo būti iššauti 37 apšvietimui skirti signaliniai šoviniai. Jei buvo šaudoma paeiliui, teritorija galėjo būti apšviesta 220 sekundžių, taigi, pats mūšis galėjo trukti tik apie 3,6 min. Signalinių šovinių kapsulių ir dangtelių radimviečių išsidėstymas teritorijoje leidžia daugmaž rekonstruoti bunkerio apsupimo žiedo dydį, formą ir vietą. Iš Š, ŠV ir V pusių, ant kalvos kariai buvo išsidėstę prie pat bunkerio. Tuo metu P, PR, R, ŠR kryptimis apsupimo žiedas nutolęs, signaliniais šoviniais šaudę šauliai buvo išsidėstę maždaug 60–65 m atstumu. ŠR pusėje surastos signalinių šovinių kapsulės ir dangteliai rodo buvus ir antrą apsupimo žiedą, nuo bunkerio nutolusį apie 100 m. Pavienių kapsulių ir dangtelių taip pat rasta apie 120 m į PR. Didesnė šio tipo radinių koncentracija pastebėta ir 20–30 m atstumu į PR nuo bunkerio. Čia koncentruojasi ir dauguma iššautų spalvotų šovinių dangtelių. Sunku tiksliai pasakyti, kokį operacijos eigos momentą konkrečios spalvos raketa šiuo atveju simbolizavo, tačiau paprastai žalia spalva karo veiksmuose reiškia kokio nors veiksmo pradžią, raudona – pabaigą. Šiuo atveju galbūt žalia spalva galėjo reikšti įspėjimą, kad bunkeryje buvę partizanai bando atsitraukti, raudona turėjo signalizuoti apie ugnies nutraukimą apsupimo žieduose išsidėsčiusiems šauliams.

Bunkerio puolimo įvykių eigą taip pat nušviečia surastų kulkų, šovinių tūtelių ir neiššautų šovinių išsidėstymas tirtoje teritorijoje. Tiesa, tarybinę ginkluotę ir šaudmenis galėjo

3 pav. Signalinių šovinių dangtelių tipai: 1 – 3 spurgeliai; 2 – 1 spurgelis; 3 – 2 brūkšniai; 4 – 2 spurgeliai. G. Vėliaus nuotr.

Fig. 3. Signal ammunition cap types: 1 – 3 bumps; 2 – 1 bump; 3 – 2 lines; 4 – 2 bumps.

naudoti abi kovojančios pusės, todėl partizanams be didesnės abejonės galime skirti tik užsieninės gamybos šaudmenis. Gausiausiai aptikta pistoletinių 7,62x25 TT kalibro šovinių kulkų – 74 ir jų tūtelių – 194. Šie šoviniai tiko tiek tarybiniams pistoletams (TT), tiek automatiniams ginklams, vadinamiesiems pistoletams–kulkosvaidžiams (PPD, PPŠ, PPS). Aptiktos šio tipo šovinių tūtelių koncentracijos ženklina bunkerį apsupusių ir šaudžiusių šaulių pozicijas. Viena pozicija buvo 20 m į Š nuo bunkerio išėjimo, jau kitoje kalvos pusėje, taigi nepasiekiama šaulių, išsidėsčiusių nuo kalvos į P, kulkų. Dar bent 5 šio tipo šovinius naudoję šauliai buvo išsidėstę apsupties žiedo PR ir R pusėse, 45–90 m atstumu. Pavienių tūtelių aptikta net už 100 m ŠR kryptimi. Bent 4 itin didelės šių tūtelių koncentracijos surastos ir visai netoli bunkerio išėjimo, apie 18, 25, 30 ir 35 m atstumu į PR pusę. Tačiau negalime pasakyti, ar pastarosios tūtelės skirtinos iš bunkerio išsiveržusiems partizanams, ar galbūt į puolimo pabaigą apsupties žiedą susiaurinusiems užpuolikams, o gal tiek vieniems, tiek kitiems. 7,62x25 TT kalibro šovinių tūtelių išsidėstymas rodo, kad partizanai bandė trauktis tiek Š, tiek ir R, ŠR kryptimis leisdamiesi nuo kalvos žemyn. Tokias partizanų atsitraukimo kryptis ženklina ir šio tipo šovinių kulkų išsidėstymas.

Aptiktos 32 šautuvinių šovinių kulkos. Šias kulkas, ypač deformuotas, sunku priskirti konkrečiam šovinio tipui. Vis dėlto daugiausia jų aptikta tolokai nuo bunkerio, 70–90 m R–ŠR kryptimi. Tai rodo, kad į priešą turėjo šaudyti ir bandantys pasitraukti partizanai. Priešo šaulių pozicijas taip pat gana aiškiai ženklina 46 šautuvo 7,62x54 R („Mosino“) šovinių tūtelės. Dvi jų buvo į PR nuo įėjimo į bunkerį už 48 ir 54 m, viena už 82 m į ŠR.

Partizanų veiksmus per apsuptį geriausiai iliustruoja netarybinės gamybos šovinių tūtelių išsidėstymas. Surasta 13 sutrumpinto šautuvo šovinio 7,92x33 „Kurz“, tinkančio vokiškam automatiniam šautuvui StG–44, tūtelių. Visos rastos apie 60 m atstumu į PR nuo bunkerio išėjimo. Čia pat aptikti ir du šio tipo neiššauti šoviniai. Taigi, galime teigti, kad vienam iš partizanų pavyko pasitraukti nuo bunkerio net 60 m, įveikti pirmą apsupties žiedą, tačiau čia jis buvo nukautas. Tai ženklina 2 neiššauti šoviniai, matyt, priešo išmesti tuštinant žuvusio kario ginklo šovinių dėtuvę. Taip pat surasta 12 7,92x57 „Mauser“ šovinių tūtelių. Trijų šio tipo tūtelių, aptiktų bunkerio patalpoje, kapsulėse nėra gaiduko žymės, taigi, šie šoviniai pagal paskirtį nepanaudoti. Iš vienos šių tūtelių, įstačius šerius, buvo pagamintas šepetėlis. Tačiau 5 šio tipo tūtelės, aptiktos 2–3 m atstumu į V nuo bunkerio, rodo, jog partizanai bandė trauktis ir šia kryptimi. Viena šio tipo tūtelė aptikta 30 m į PR nuo įėjimo į bunkerį, tačiau jos kapsulėje taip pat nėra gaiduko įmuštos žymės. Tačiau 2 šūvius šio tipo šoviniais partizanas spėjo iššauti atsitraukęs 63 m ŠR kryptimi. Toliau šia kryptimi, maždaug už 87 m aptikta dar viena neiššauto 7,92x57 „Mauser“ šovinio tūtelė, sulankstyta į ją pataikius kulkai, ir 23 neiššauti 7,92x57 „Mauser“ šoviniai. Ši vieta, be abejo, ženklina vieno iš partizanų, sugebėjusio atsiraukti nuo bunkerio beveik 100 m, žūties vietą. Čia pat iš dėtuvių priešas iškratė nepanaudotus žuvusiojo šovinius. Dar viena 6 nepanaudotų 7,92x57 „Mauser“ šovinių koncentracija, aptikta 27 m į PR nuo bunkerio įėjimo, taip pat gali ženklinti dar vieno partizano žūties vietą. Vienas 7,92x57 „Mauser“ šautuvo neiššautas šovinys surastas ir 18 m į R nuo bunkerio. Be minėtų šautuvo sutrumpintų 7,92x33 „Kurz“ ir 7,92x57 „Mauser“ šovinių, aptikti 6 pavieniai tarybinės gamybos 7,62x54 R („Mosin“) šoviniai, matyt, buvo pamesti užpuolikų. Dvi tarybinės šautuvo šovinio, vadinamo tarpinio (rus. *промежуточный*) tipo, 7,62x39 kalibro tūtelės (gamintos nuo 1949 m.) aptiktos 9 ir 14 m atstumu į Š nuo bunkerio išėjimo. Šie šoviniai yra imitaciniai / garsiniai ir, matyt, su bunkerio puolimo įvykiais nesietini.

Aptikta ir nepanaudotų pistoletinių šovinių. Tiesiai priešais bunkerio išėjimą, apie 24 m į PR surasta neiššautų pistoletinių šovinių koncentracija, kurią sudarė 7 „Luger“ tipo 9x19 kalibro šoviniai ir 4 tarybiniai 7,62x25 TT šoviniai. Vienas užsikirtęs (yra gaiduko žymė kapsulėje) pastarojo tipo šovinys aptiktas 75 m į R nuo bunkerio, matyt, buvo išmestas užpuolikų. Minėta dviejų tipų pistoletinių šovinių koncentracija taip pat, tikėtina, gali ženklinti čia žuvusių partizanų, arba partizano, turėjusio 2 ginklus, vietą. Beje, iš žuvusio dėtuvės išimti ir išmesti neiššauti 7,62x25 TT šoviniai liudija, kad Merkio būrio partizanai naudojo ir tarybinę ginkluotę.

Taigi, nepanaudoti iš dėtuvių išimti ir išmesti šoviniai liudija mažiausiai 4 partizanų žūties vietas. Sunku pasakyti, kas tiesiai priešais bunkerio išėjimą, 17 m į PR pametė aptiktą rankinės granatos sprogdiklį (4 pav.). Tačiau už 54 m į R nuo bunkerio surasta nesprogusi rankinė granata F1 ir netoliese surastas jos žiedas gali liudyti nepavykusį partizano bandymą susisprogdinti arba žūtį nespėjus granatą

nusviesti toliau. Puolėjams naudoti rankines granatas šiuo atveju nebuvo jokios prasmės.

Vietas, kuriose buvo apieškomi žuvę partizanai, liudija ir surastos aprangos detalės. Minėtos neiššautų pistoletinių šovinių koncentracijos vietoje surastos 3 uniforminės sagos su Vyčiu. 13 m tolėliau į PR aptiktas visas uniforminių sagų ryšulėlis, surištas odiniu raišteliu (5 pav.). 3 sagos buvo su Vyčio, dvi – su Gedimino stulpų simboliais. Gali būti, kad užpuolikas iš žuvusio kišenės ištraukė ir numetė 15 m į R nuo bunkerio surastą piniginę su 5 bei 3 kapeikų nominalo tarybinėmis monetomis (1940 ir 1939 m.) bei du galąstuvus.

Be šaudmenų, kitų radinių aptikta palyginti nedaug. Džiugiausias partizanų uniformą reprezentuojantis radinys – bunkerio pagalbinėje patalpoje aptikta rankų darbo gamyklinę Lietuvos kariuomenės kokardos versiją imituojanti kokarda (6 pav.). Su partizaniška apranga bei kariška uniforma sietinos 9 geležinės sagtelės bei grandys, brezentinės planšetės užsegimo mechanizmas. Taip pat surastos 2 batų pasagėlės. Kad bunkeryje gyveno partizanės, liudija surastas karolių vėrinys. Puošybai skirtas, matyt, ir sidabrinio žiedo ruošinys. Nežinia nuo ko buvo nuimtos 3 bunkeryje surastos balto metalo plombos. Vienoje jų matomas reljefinis carinės Rusijos herbas. Be to, bunkeryje aptikta 10 pfeningų nominalo 1875 m. moneta. Iš aptiktų radinių ginkluotei skirtini tik bunkeryje buvusi pistoleto TT šovinių dėtuvė (7 pav.) bei greta bunkerio rasta tokio paties modelio pistoleto mechanizmo detalė.

Turint omeny tai, kad bunkeryje gyvendavo apie 10 partizanų, surasta palyginti nedaug jų buitį reprezentuojančių radinių. Matyt, vadavietę apieškojo ne tik užpuolikai, bet ir vėlesnių laikų ieškotojai. Kadangi gyventa žiemą, patalpoje turėjo būti krosnelė, žibalinių lempų, virtuvės indų, kitų rakandų. Tačiau pavyko aptikti

4 pav. Rankinės granatos sprogdiklis. G. Vėliaus nuotr.

Fig. 4. A hand grenade detonator.

0 3 cm

5 pav. Uniforminės sagos, buvusios viename ryšulėlyje. G. Vėliaus nuotr.

Fig. 5. Uniform buttons found in a single concentration.

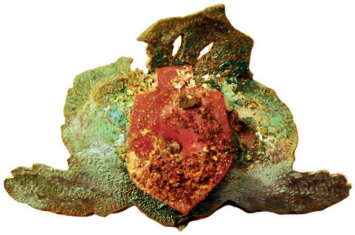

0 3 cm

6 pav. Rankų darbo kokarda. G. Vėliaus nuotr.

Fig. 6. A hand-made cockade.

tik plaktuką, porą dildžių, 3 peilius, kurių 2 surasti už bunkerio ribų, bulvinę tarką, 6 geležines batų tepalo dėžutes, geležinę, matyt, konservų dėžutę, medicininį guminį irigatorių

(klizmą), butelio kamščio užspaudimo mechanizmo fragmentą, 2 žibintuvėlio detales, izoliuotų laidų fragmentų ir dviejų ąsočių šukes. Bunkerio įrangos architektūrines geležines detales reprezentuoja tik 5 durų vyrių detalės ir už bunkerio ribų aptiktas numestas „dingusios“ krosnelės kamino stogelis.

Masinė medžiaga, aptikta bunkeryje ir jo aplinkoje, taip pat negausi. Perkasų ribose surastos tik 77 vinys, už perkasų ribų – 33. Perkasose 4 ir 5, ties įėjimu į bunkerį surinkti 29 langų stiklo fragmentai. Panašu, kad pagrindinės patalpos įėjimo duryse buvo nedidelis įstiklintas langelis. Taip pat bunkeryje aptikta stiklinių butelių duženų – 3 kakleliai, 4 dugnai ir 16 sienelių fragmentų.

Taigi, atlikus archeologinius tyrimus pavyko konstatuoti esminius dviejų patalpų atviro žeminės tipo vadavietės konstrukcinius ypatumus, aplinkoje surinkti radiniai atskleidė tragiškų 1949 m. sausio 26 d. ankstaus ryto įvykių eigą. Nelygi kova tetruko apie 3 minutes. Netikėtai užklupti partizanai atviro tipo žeminės gynybiniais įrenginiais – pylimais ir apkasu pasinaudoti nespėjo. Iš bunkerio apskritai nebuvo šaudoma, čia nerasta iššautų šovinių tūtelių. Partizanai tiesiog bandė trauktis atsišaudydami nedidelėmis grupėmis arba pavieniui bandydami, kaip tuo metu atrodė, įmanomas pasitraukimo kryptis. Tačiau mažiausiai 2 apsupties žiedai (radiniai rodo tik šaudžiusių šaulių pozicijas), taip pat kryžminė ugnis iš P, PR ir R pusių išsigelbėti nepaliko jokių galimybių.

7 pav. Pistoleto TT šovinių dėtuvė. G. Vėliaus nuotr.

Fig. 7. A TT pistol magazine.

The Headquarters Bunker of the Vytautas Tactical Zone Kazimieraitis Provincial Force, Dainava District

The headquarters bunker of the Vytautas Tactical Zone (Kazimieraitis Provincial Force, Dainava District) was created by Lithuania's post-war partisans in Palkabalis Forest, 2.9 km to the NW of Palkabalis village (Varėna District) (Fig. 1). On 26 January 1949, ten partisans died, all in this bunker, in a battle with an operative group of the Varėna County MGB Section.

Six trenches (a total of 62.19 m^2) were excavated at the bunker site and in its immediate vicinity (Fig. 2). All of the metal artefacts in 3.8 ha were collected with the help of metal detectors. In all, 583 of the small finds should be associated to the use of the bunker and the assault on it (Figs. 3–7). It was established that the bunker was a free-standing underground structure protected on the N side by a defensive trench and parapets. The partisan headquarters had two rooms: one 4 x 3 (12 m^2) and another 2 x 1.5 m (3 m^2). The wooden walls consisted of horizontal planks behind vertical uprights. Based on the discovered ammunition, the course of the assault on the bunker was recreated and the location where at least four of the partisans died identified.

Vytautas Vingis

Spėjama Paaliosės I Pasaulinio karo karių kapinių vieta

2016 m. Paaliosės kaime (Elektrėnų sav., Kazokiškių sen.), spėjamų I Pasaulinio karo karių kapinių vietoje vykdyti archeologiniai žvalgomieji tyrimai. Jų metu buvo ištirtos 2